Libris.RO
Respect pentru oameni și cărți

Jurnalist și scriitor, JEAN-PIERRE DENIS este directorul publicației de orientare catolică *La Vie* din Franța. Înainte de a conduce această revistă, a fost redactor-șef la *Monde des religions*, iar în perioada 1999–2004 a ocupat funcția de președinte al L'Association des Journalistes d'Information Religieuse (AJIR). De-a lungul anilor, a participat la numeroase emisiuni de radio și televiziune și a susținut conferințe pe teme legate de universul religiei. Este autorul volumului *Nos enfants de la guerre* (Seuil, 2002). În 2010, anul în care a publicat studiul de față, și-a tipărit și primul volum de poezie, *Dans l'éblouissant oubli* (Ad Solem, 2010).

jean-pierre denis

de ce scandalizează creștinismul

Traducere din limba franceză și prefață
EDUARD FLORIN TUDOR

NEMIRA

Libris.RO
Respect pentru oameni și cărți

Mulțumiri

Autorul îi este îndatorat lui Fabrice Midal, a cărui prietenie generoasă și fecundă a însoțit această lucrare de la început până la sfârșit și a transformat o discuție într-o întâlnire, o întâlnire într-un manuscris, un manuscris într-o carte.

Îi mulțumesc lui Jean-Luc Giribone pentru profunzimea criticilor sale, pentru bunăvoința lui amicală.

O recunoștință specială îi port lui Jean-Claude Guillebaud.

Mulțumirile mele pentru răbdarea de care au dat dovadă Apolline, Héloïse, Stella, Clément, Corinne.

Cuprins

NOTA TRADUCĂTORULUI 5

PREFAȚĂ: *Creștinismul și noua schimbare de paradigmă. O contracultură?* de EDUARD FLORIN TUDOR 7

Prolog în formă de scrisoare a unui unchiuleț îngrijorat 19

Partea I

DE LA MARGINE LA NORMĂ 25

1. Refuzul exploatării 27
2. Rezultatul exploatării 49

Partea a II-a

DE LA NORMĂ LA MARGINE 89

1. Cultura întreruptă 91
2. Cunoașterea fragmentată 139
3. Libertatea vândută 173

Partea a III-a

DESPRE CREȘTINISMUL CONTRACULTURAL 207

1. Întoarcerea culturii la origini 209
2. A-i obiecta conștiinței 256
3. A reface legătura timpului 307

Libris.RO
Respect pentru oameni și cărți

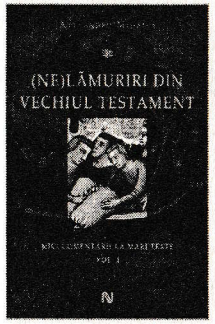
4. Depășirea vizibilului 331
5. Reîntemeierea sensului 358

CONCLUZIE: *Promisiunea înfrângerii* 384

MULȚUMIRI 404

ALEXANDRU MIHĂILĂ

(NE)LĂMURIRI DIN VECHIUL TESTAMENT
mici comentarii la mari texte
vol. I

„Lucrarea de față este întâi de toate una de popularizare, deschisă cât mai multor profiluri de cititori. Sunt preferați însă intelectualii curioși, fie ei și teologi, care au rămas la vârsta lui «da' de ce?». În mediul teologic se vorbește uneori prea crispat despre teme de altfel importante și serioase. Ceea ce aș dori eu este să propun și un stil mai dezinvolt, mai «cu mâinile în buzunar», atunci când discutăm despre subiecte biblice. Un zâmbet, un chicotit, alternate cu sorbirea din cafea și sublinierea cu creionul, pot reprezenta o variantă valabilă – nădăjduiesc eu –, dar în niciun caz exclusivă, pentru studiul sobru al textului sacru. Lectura ultimă a acestor texte mari, pe care micile mele comentarii doar le ating la exterior, rămâne, evident, cea pe genunchi și cea eclezială publică, în Biserică."

ALEXANDRU MIHĂILĂ

Libris.RO
Respect pentru oameni și cărți

1.

Refuzul exploatării

Contracultură. Ce înseamnă ea? Revoltă, rebeliune, poate chiar revoluție... dar și, în veșmintele împodobite ale retoricii și ale visului, în ritmul unei sărbători pe care papa o consideră zgomotoasă, după noua gramatică a valorilor insolente, rockul atitudinilor, promisiunea unei fericiri autentic reinventate. Deci contracultură sau, dacă preferăm, contrasocietate, model alternativ, utopie progresistă. Subiectul meu ia naștere *pe* sau mai degrabă *în* margine, printre libertini bărboși, printre pacifiști *cool,* printre cei fără locuință, care stau în case nelocuite, printre neorurali, printre hipioți și alți frumoși nebuni de odinioară, visători, inventatori, anticipatori, experimentatori.

„Capul nostru este rotund pentru ca gândirea să-și poată schimba direcția", așa cugeta Picabia, profet în manieră dadaistă, în 1922. În cursul deceniului al șaselea al secolului XX, societățile capitaliste dezvoltate – Europa de Vest, America de Nord, Occidentul liberal – au asistat la nașterea unor curioase fenomene de radioasă reconsiderare. Fixității unei societăți

Libris.RO
Respect pentru oameni și cărți

satisfăcute de speranțele ei meschine i s-a opus dintr-odată mobilitatea unei reflecții nelimitate, un joc nesfârșit cu interzisul, un nou cod, pe care doar puterea de atunci îl considera lipsit de civilitate. Ruptura de insuportabila banalitate a realului și dorința de întoarcere la adevărata viață erau însoțite de un lung vals al cuvintelor terminate în „a", aproape la limită cu științifico-fantasticul: a contesta, a experimenta, a crea. Dar și a seduce.

Contracultura vrea să alieze fericirea și revoluția, sinele și comunitatea, frica și politica. Dintr-odată copiii burgheziei refuză să accepte normele și reperele morale ale părinților pentru a inventa o lume mai bună. Apăruți din clasa medie sau din lumea privilegiaților, ei încearcă să se rupă de ipocrizia și de suficiența unui model în care simt un profund vid moral și absența de sens. Ei aspiră la o fericire autentică și autentic liberă. Vor să inventeze alte feluri de a iubi, de a se îmbrăca, de a trăi, de a organiza lumea. Refuză formele autoritare ce ajung la putere sub aparențele democrației: partide politice tradiționale desconsiderate din cauza multiplelor erori comise în politică. Politică ce rânduiește coloniale și în sfera imperialistă, familia de tip patriarhal, forța armelor, a sistemului educativ și a transmiterii valorilor și această societate de consum, ce începe să domine întreaga existență, cu mașinile ei, cu televiziunea și cu produsele ei de uz casnic. Relativizarea voluntară de fiece moment a puterii statale sau parastatale – Dumnezeu, Armata, Poliția, Universitatea... – nu conține o revendicare anarhică, construită cu grijă într-un corp doctrinar. Se rup legăturile cu tatăl, este simplu, fie că el e întruchipat de guvernul federal, de căsătoria republicană, de partidele republicane, de părinți sau

de întreprindere. Și iată de ce această socialitate alternativă se manifestă și în plan personal, în modul cel mai intim cu putință, cum ar fi vestimentația, și de ce ea își găsește în artă și în scrierea literară sau muzicală propriile canale de expresie mai mult decât pe scenele de campanie electorală.

Dintre toate aceste forme, muzica devine vectorul principal al propriei lor căutări. Din ea vor să se împărtășească toți. Deseori prin ea se exprimă cel mai bine, în manieră neteoretică, un model experimental ce caută să se opună din toate punctele de vedere socialității dominante și care se realizează nu prin complot sau cucerire, ci de la sine înțeles. „Totul este de natură politică", repetă aceștia, prezentând în realitate ce este privat în spațiul public și arta în agora. Pentru unii, este vorba despre a contesta; pentru alții, despre a reinventa; iar pentru alții, chiar mai mult, despre a pune pe butuci societatea tatălui, ca pe o ușă veche, care nu s-ar mai fi deschis spre esențial. Contracultura este de natură existențială, dar dacă ne-ar permite cuvintele și să o recunoaștem ca fiind „speranțială" și „experiențială". Altfel spus, ca fiind o speranță critică la adresa sinelui, precum și o punere în stare critică a sinelui.

Ambiția lor este să schimbe viața. Speranța e pe buzele ce neagă.

Au eșuat?

Da, căci au reușit.

Copii sau nepoți ai epocii *baby-boom*, ne-am născut în spirit rebel. Ceea ce vedem, fiind vorba despre un adevăr care ne poate orbi tare, însă valorile din sfera marginalului sau a minorului au cucerit Occidentul, într-o victorie pe cât

Libris.RO
Respect pentru oameni și cărți

de neașteptată, pe atât de certă. Relațiile dintre bărbați și femei s-au schimbat în profunzime, apropiindu-se de egalitate, dacă nu încă în realitate, cel puțin în teorie; politica, profesiile, chiar și limba poartă marca acestei transformări simbolice – profesoară, scriitoare și chiar femeie pastor[1]. Sexualitatea și-a făcut propria revoluție, rupând legăturile cu procreația, grație pilulei: copilul a devenit fructul unui „proiect parental", și nu al firescului; abolind interdicția, ieșind la iveală, aceeași sexualitate a trecut din planul intim, privat, puțin rușinos la exhibarea publică, asumată. Se afișează pe ziduri, pe ecrane, multiplică de milioane de ori paginile web consultate și urcă, logic, până pe marea scenă politică. Cadrele vechi ale familiei s-au spart pentru a se „recompune" la infinit, în funcție de rupturi și de noile iubiri. Poate că familia de mâine va avea mai mulți părinți decât copii, părinți de unul sau de două sexe.

Gândirea antiautoritară s-a impus ca autoritate chiar mai presus de gândire. Interdicția de a interzice nu mai e un slogan, ci o interdicție în sensul biblic al termenului, un tabu plasat acolo de o autoritate aproape divină asupra autorității înseși. În contrast cu societatea obligației și a datoriei, dezvoltarea proprie a devenit criteriul fericirii, în mod clar nu mai puțin înfricoșătoare decât orice alt imperativ, dar aceasta i se arată zâmbitoare și bronzată societății hedoniste

[1] Echivalentul în limba română al termenului *pasteure* din franceză, care denumește femeia ce îndeplinește, la protestanți, oficiul de pastor într-o comunitate (n. tr.).

care a înlocuit societatea datoriei. Prin cucerirea libertății cuvântului, a creativității verbale, a dreptului nou de a intra în dialog și de a fi „ascultați" în ceea ce simțim, limba însăși a încetat să mai fie instrumentul unei transmiteri sociale juste. În această logică, școala a trebuit să renunțe la vechile modelele de transmitere verticală a cunoștințelor și la impunerea unei puteri, cea a unui maestru-profesor, pentru a-și inventa o pedagogie a participării și a negocierii, care a eliberat creativitatea, dar a golit-o de conținut.

În sfârșit, generația rebelă a preluat una după alta toate pârghiile unei puteri pasămite lipsite de onorabilitate: politica, economia, arta, muzica, moda, publicitatea, pedagogia, tehnologia, literatura mult îndreptată către sine – în cazul autoficțiunii – și chiar magistratura, în momentul în care Curtea Supremă din Statele Unite ale Americii a validat legile avortului, prin faimoasa decizie Roe v. Wade din 1973.

Pe scurt, periferia a devorat centrul.

Marginea a devenit normă.

După aceea contracultura s-a confundat cu cultura într-o asemenea măsură, că nu mai e posibil să le diferențiem. Iată rezultatul surprinzător al cel puțin unei jumătăți de secol de transformări societale fără precedent. Acest triumf absolut își are, evident, prețul său. Într-un fel, e tragic, neașteptat și *deplasat*, ca într-un scenariu cu schimbări bruște de situație, ce îi propune unei comedii hollywoodiene un înfricoșător *happy-end*.

Libris.RO
Respect pentru oameni și cărți

O foarte scurtă genealogie

Din epoca în care au fost scrise utopiile, cea a episcopului Thomas Morus în veacul al XVI-lea, *Cetatea soarelui* a dominicanului Campanella, la începutul secolului al XVII-lea, proiectele de contrasocietate au bântuit imaginarul european sau cel puțin s-au înscris în marginile literaturii sau ale filosofiei politice. Margini constrânse, deoarece Campanella a scris în închisoare, iar Morus a murit prin decapitare. Pentru a-și afirma eficient critica radicală a realului, utopia trebuie, prin definiție, să se prezinte ca un *u-topos*, altfel spus, ca un alt loc care are drept caracteristică principală faptul de a nu exista. Numai astfel ea poate inventa un model de corp social și de corpus moral, construit concret, dar într-un spațiu imaginar ce se vrea un model mai bun. O ficțiune romanescă, menită a sublinia în același timp viciile epocii și remediile potrivite a-i fi oferite, dacă s-ar putea acționa în profunzime, la rădăcină.

Contracultura este, poate, un succedaneu al revoluției. Experimentele vor apărea în secolul al XIX-lea. Noile forme impuse de civilizația burgheză și de ordinea mecanicistă a lumii îi fac pe gânditorii idealiști să se revolte periodic. Charles Fourier schițează, inspirându-se din arhitectura, și ea utopică, a lui Nicolas Ledoux, contururile falansterului, cadru colectiv și laborator al unei vieți sociale redefinite după criterii filantropice și optimiste. Împărțirea sarcinilor și a meselor, autarhia economică și educația desfășurată la nivel colectiv arată deja voința de a schimba omul, de a transforma raporturile sociale și de a pune semn de egalitate între fericire și

datorie. În contextul unei Europe în plină frământare politică și filosofică, s-au repetat, de-a lungul timpului, experimente asemănătoare, apărute și dispărute ca tot atâtea reacții neîmplinite la mutația socială, la deziluzia și la dezumanizarea pe care le provoacă deja era industrială.

Apoi arta preia ștafeta. Mai ales dadaismul. Este vorba despre schimbarea sensului, am spune, împreună cu Picabia. Pentru că nu poți ajunge cu privirea fixă în direcția opusă, întorci capul, împotrivindu-te mirosului ce adulmecă mereu același vânt sau gustului care savurează doar ce găsește în furculiță. O contestare și o convertire a corpului, a gândirii, a emoțiilor și a percepțiilor, dar și un apel la o inteligență nouă. Este important de subliniat că dadaismul refuză tot, dar că în același timp își formează o comunitate ce capătă sens, în ciuda voinței sale, un sens pe care el însuși îl *răspândește*. El este politic, artistic, estetic, filosofic, critic, utopic... și fără iluzie, așa cum trebuie să fie după primul măcel mondial. El subliniază impasul futurismului care s-a diluat în militarism, minciunile unui cubism deja recuperat de sistemul comercial, otrăvirile expresionismului contaminat de ideologia naționalistă.

Secolul XX a experimentat aproape toate formele lui *nu*, de la cele mai nobile la cele mai de nesusținut, de la cele mai creative la cele mai reacționare, de la cele mai libertine și antistatale până la cele totalitare. I s-a spus „secolul rebel".[1] Inutil să mai insistăm pe utilizările organizate ale violenței, utilizări

[1] Emmanuel de Waresquiel (dir.), *Le siècle rebelle – Dictionnaire de la contestation au XXe siècle*, Paris, Larousse, 1999.

Libris.RO
Respect pentru oameni și cărți

excesive, raționale, pe Revoluție și pe progeniturile sale totalitariste, această răsturnare de situație din secolul XX, care s-a situat atât de repede de partea terorii polițienești, a comisariatului politic, a lagărelor de reeducare pentru dușmanii de clasă, a crimelor în masă. Modele inversate sau, dimpotrivă, oglinzi înfricoșătoare ale societății totalitare, Kolyma[1] și Auschwitz, gulagul, *laogai*[2], centrul de tortură de la Trulong, taberele nord-coreene și barăcile de la Birkenau, toate aceste creații nu sunt contraculturi. Și, totuși, în aceeași perioadă din istoria Occidentului observăm că au avut loc și alte căutări, concretizate sub numeroase forme și în locuri dintre cele mai diverse, poate ca o opoziție imaginară, opoziție *în același timp* față de modelul democrației burgheze și față de ordinea nouă a totalitarismelor.

Deci forme variabile când în privința „sinelui", oscilând între mistică și erotism, când în privința „comunității", privilegiind concretul, organizarea, structurarea. În Germania, „Păsările migratoare" ale lui Wandervögel încearcă, în anii ce preced Primul Război Mondial, o formă de întoarcere la natură. În Elveția, în primii douăzeci de ani ai aceluiași secol,

[1] Kolyma, după numele fluviului omonim, este o regiune din extremitatea estică a Rusiei, în care au fost trimiși prizonieri politici și opozanți ai regimului sovietic. Termenul este sinonim al *gulagului*. Vladimir Șalamov este unul dintre scriitorii în ale căror cărți este prezentată situația din această zonă (n. tr.).

[2] Denumirea lagărelor de reeducare prin muncă, înființate de regimul comunist chinez. Numărul lor variază de la o sursă la alta, el ajungând, probabil, la peste 1.000, iar în timpul lui Mao poate chiar la mai mult (n. tr.).

visători bogați înființează comunitatea de la Monte Verità. Acolo, nu departe de Lacul Maggiore, anarhismul, pacifismul, doctrinele teosofice sau chiar socialismul revoluționar își găsesc un spațiu prielnic dezbaterii. Dar fermentarea politică și filosofică este însoțită *în mod firesc* de o reapropriere a corpului prin iubire fără limite, nudism, alimentație vegetariană sau chiar dans solar[1]. Aproape în aceeași epocă, pionierii veniți din Europa vor, printr-o întoarcere spre teluric, să reinventeze în mod concret evreul în jurul socialismului și al unui naționalism sionist. Kibbutzul, concept strâns legat de procesul de formare a statului Israel, va reuni colectivismul și imperativul unei competitivități economice, solidaritatea membrilor săi și autoapărarea, utopie a unei transformări a omului prin muncă și apărarea realistă a realizărilor sale, în contextul unui conflict privind controlul asupra pământului. Societatea kibbutzului este puritană, laborioasă, structurantă, colonizatoare – un caz particular. În anii '60, pe coasta californiană, prin New Age și mai ales prin Institutul Elsen, creat de Michael Murphy la Big Sur, domina, pe de altă parte, varianta spiritualistă și hedonistă, într-o tentativă neîncetată de a reconcilia corpul și spiritul sub auspiciile unei fericiri perfecte, fericire care nu ar apune niciodată.

[1] Dans ceremonial, practicat de mai multe triburi indiene din America de Nord cu ocazia unei sărbători religioase, precedate de zile de post. Uneori ritualul este însoțit de acte de violență, comise de practicanți împotriva propriei persoane, cu scopul de a-și induce starea de transă (n. red.).